

tallen voertuigen reden af en aan. Na enkele dagen trok de staf weer af.

Talrijke vluchtende N.S.B.'ers trokken met hun bagage door Spijk en Bierum naar Delfzijl.

15 April 1945.

De doortocht van 500 vrijgelaten zieke gevangenen uit Wilhelmshafen verwekte grote beroering. Deze arme lijdens waren aan een groot gevaar ontsnapt, daar het Duitse plan eerst was om ze allen op de Eems te laten verdrinken. 15 wrakken van mensen bleven te Spijk achter in het noodziekenhuis.

20 April 1945.

Te Bierum werden verscheidene Duitse militairen ondergebracht, evenwel de bevrijding naderde, doch... met de bevrijding grote gevaren!

21 April 1945.

's Morgens 10 uur drongen vooruitgeschoven tanks door tot de Langeweg te Spijk. 's Middags werd Godlinze bevrijd, het eerste dorp uit onze gemeente.

Inmiddels werd G. Elema van Hoogwatum te Bierum in het noodziekenhuis opgenomen, terwijl zijn boerderij door de schurken in de as werd gelegd.

Van 21—29 April 1945 veel strijd en bitter lijden in Bierum en Holwierde. Vele doden en zwaargewonden.

Maar Bierum werd bevrijd!

12 Juni 1945.

De vreugde der bevrijding werd getemperd door een geweldige explosie te Spijk, die zeven doden eiste en zeer veel schade veroorzaakte.

10 Nov. 1945.

Prinses Juliana kwam onze gemeente met een bezoek vereren om zich persoonlijk met de stand van zaken op de hoogte te stellen.

Bierum weer op weg naar een betere tijd!

BIERUM — LANDESGERICHT VICE VERSA

door Ds. B. Slingenberg te Drachten, voorheen te Bierum.

Kan van iemand, die vrij monter is, het leven blijkbaar liefheeft, een gezin bezit, waaraan hij hangt en een gemeente, waaraan hij al evenzeer hangt, verwacht worden, dat hij neiging heeft tot zelfmoord?

U vindt dat misschien een eigenaardige vraag en ik moet toegeven: dat is het ook.

En toch (of moet ik schrijven: juist daarom?) moet die vraag gewoon hebben in de breinen van de „heeren” Bonnen en Becker, volijverige leden van de te Delfzijl gevestigde „Sicherheidsdienst” (U kunt dat woord misschien het beste vertalen met: dienst om te zorgen voor de onzekerheid van het Nederlandse volk), toen zij op den avond van den 23sten Februari 1942 er nauwlettend acht op gaven, dat de „Pfarrer von Bierum” zijn bretels, zijn das en alles, waaraan een mensch zich eenigszins verhangen kan, afgaf, toen hij in één der cellen van het Gemeentehuis te Delfzijl werd ingesloten.

Ja, dat was het einde van een bewogen middag en avond.

De dag was rustig genoeg begonnen. De Maandagmorgen is voor een dorpsdominee gewoonlijk een morgen, waarop hij ontwaakt, lichtelijk met vacantie-gevoelens vervuld. Hij kan wat langer dan anders blijven liggen, hij gaat eens uitgebreid ontbijten, hij leest een krantje, enfin, hij houdt op zijn manier „rustdag”.

Des middags waren het andere besognes, die me binnenshuis bezig hielden en het plan was om 's avonds in Holwierde te catechiseeren. Maar van catechiseeren zou voorloopig niet veel meer komen.

Want zoo tegen vier uur stond onze gemoedelijke dorpsveldwachter Steenhuis op de stoep. Zijn gezicht stond verre van vroolijk. Hij deelde mee, dat ik onmiddellijk op het gemeentehuis te Bierum moest verschijnen bij de „Sicherheidsdienst”. Waarvoor? Dat wist hij niet. Wel kon hij vertellen, dat de „heeren” bezig waren de heer J. Scheper van Holwierde, een oud-ouderling van de Geref. Kerk te Bierum, te verhooren.

De mededeeling was niet direct opwekkend. 'k Herinnerde me de waarschuwing van een gemeente-lid, enkele maanden geleden,

dat een N.S.B.er tegen haar gezegd had: „Hij (Ds. Sl.) gaat eraan; hij gaat naar Duitschland”. Ik herinnerde me, dat een jongeman, eveneens een lid der gemeente me nog kort geleden had verteld: „Er stond iemand bij u aan de ramen te luisteren”. En ik herinnerde me, dat de Vrijdagavond tevoren, wij (mijn vrouw en ik), toen we gerucht bij het raam hoorden, naar buiten waren geloopt en een tweetal figuren zich haastig zagen „wegmaken” in de beschuttende duisternis. Dan het gebed voor de Koningin. Enfin, het kon over van alles gaan.

Intusschen, het was 1942 en in dat jaar was een dergelijke „uitnodiging” nog geen aanleiding om onder te duiken. Zoo ging ik, na ter versterking een sigaret te hebben aangestoken, naar het gemeentehuis.

Achter de ramen van de secretarie stond een deel van het gemeente-personeel al uit te kijken. Ze brachten een soort „Hitlergroet”, gevolgd door het ballen van een vuist, ten bewijze, dat zij de „heeren” Bonnen en Becker graag eens zelf onderhanden zouden nemen; een gedachte, die mij zeer sympathiek aandeed, maar op dat moment nog niet onmiddellijk voor verwerkelijking vatbaar was.

Nog maar nauwelijks was ik in de hall van het gemeentehuis binnengetroten of daar opende zich de deur van het conciërgeskamertje. Naar buiten trad de heer J. Scheper, op de voet gevolgd door Adolf Becker. Het voorloopig verhoor van Scheper was geëindigd en hij zou tijdelijk in het gemeentehuis worden opgeborgen. Scheper probeerde iets — ik kon helaas niet verstaan wat — tegen me te zeggen. En op datzelfde oogenblik vervulde ook een hysterisch gebrul, het bekende moffen-gebrul, de hal. Scheper werd uitgemaakt voor alles, waarvoor een mensch maar uitgemaakt kan worden en vervolgens gevoerd naar een plaats, waarheen zelfs de „heeren” Bonnen en Becker wel te voet zullen gegaan zijn, om daar — het was Februari en bitter koud! — enkele uren in dat onverwarmde „vertrek” te moeten verblijven.

Daarna begon mijn „Vernehmung”.

„Sind Sie der Pfarrer von Bierum?” Nu, dat antwoord was niet moeilijk.

Waarop Becker onmiddellijk met zwaarder geschut begon en zei: (ik schrijf het maar in 't Nederlandsch) „Ik houd er niet van, gelijk een kat om een schotel brij, om de zaak heen te draaien. Zeg, zonder te liegen, of u hebt geluisterd naar de Engelsche zender? De bewijzen zijn voorhanden”.

Wat zou ik antwoorden? Hoeveel was bluf en hoeveel was er werkelijkheid? Wat wist hij?

Een vlotte „bekentenis” leek me voor dit geval de eenige oplossing. Daarna werd het echter nog lastiger.

„Is het u bekend, dat Scheper ook de uitzendingen beluisterd van de Engelsche zender?”

Ja, wat zou ik zeggen. Natuurlijk was me dat bekend. Meerdere malen hadden we samen „abgehört”. Maar het leek me niet noodig dit den heer Becker aan de neus te hangen. Daar stond echter tegenover, dat Scheper zoo juist verhoord was en het was mij heelaas niet bekend, wat deze gezegd had.

Vandaar, dat ik mijn kracht zocht in een ontwijkend antwoord en zei: „De chr. ethiek laat niet toe verklaringen, die u eventueel in het nadeel van een ander zou kunnen aanwenden, af te leggen”.

Nauwkeurig ging de heer Becker dit antwoord vastleggen en nog eens voorlezen. „Is het zoo juist?” „Ja”. „Nu — dat antwoord bewijst, dat u, zooals trouwens van een predikant te verwachten is, wel weet, of een gemeente-lid zoiets doet of niet. En dat zullen we wel uit u halen”.

Ook deze mededeeling was niet opwekkend. Een lichtelijk stoutmoedig antwoord leek me hier vereischt. Vandaar dat ik de opmerking maakte, die naderhand in het verhoor telkens weer zou opduiken: „Ik ben geen Judas”.

Dit woord scheen gevoelige snaren te raken in de ziel van „heer” Bonnen. Althans, hij reageerde onmiddellijk door met eenige pathos uit te spreken: „Was er geen Judas geweest, dan had u geen Verlosser gehad”. M.a.w. een mensch moest maar dankbaar zijn, dat er een Judas geweest was en zich een dergelijke rol niet schamen. Bovendien gaf dit den heeren gelegenheid om eens even over de Joden te spreken. En toen ik opmerkte, dat Joden m.i. ook menschen waren, kwam Bonnen met de zwaarste verhalen over Joodsche „gruweldaden” aandragen, door hem zelf meegemaakt als bewaker van Joden-kampen. Gelukkig gaf deze uitbarsting van Nazi-rhetorica mij eenige oogenblikken respijt en toen daarna Becker verklaarde, dat het voor vandaag wel weer welletjes was, werd de „zitting” opgeheven en ging Becker zich belasten met de verdere „zorg” voor den heer Scheper terwijl Bonnen mij naar huis vergezelde, waar zeer velen — één der eersten was ouderling J. Oldenhuis — me de hand ten afscheid kwamen drukken. Want de mededeeling van Bonnen, dat ik „morgen of uiterlijk overmorgen” weer thuis zou zijn, wekte — gezien de persoon, die ze deed — niet erg veel geloof.

Zoo kwam het afscheid, eerst van thuis en daarna van de gemeente-leden. In grooten getale hadden deze zich voor café Kraak verzameld en toen de bus weg zou rijden, zongen ze onder leiding van Meester Visscher: De Heer zal u steeds gadeslaan, opdat Hij in gevaar Uw ziel voor ramp bewaar".....

In Holwierde kwamen, onder groot gebrul van den uiterst beschaafden „heer” Becker ook Scheper en zijn geleider weer bij ons. (Becker vertelde den volgenden dag o.m., dat velen wel meenden, dat de S.D. was samengesteld uit de onderste lagen van de maatschappij, maar dat was allermintst het geval! Hij zelf b.v. had een opleiding „genoten”, waardoor hij in staat was met iedereen, hoe hoog geplaatst en hoe ontwikkeld ook, om te gaan! Nu, ik geloof wel, dat hij letterlijk met iedereen kon „omgaan”, maar dan op een eenigszins merkwaardige manier.)

In Delfzijl (Bonnen en ik hadden den tijd gekort door over de „Judenbibel” e.d. te spreken, terwijl de heer Scheper en Becker waren voortgegaan te twisten over Scheper's behandeling) werden we eerst naar het „hoofdkwartier” in het oude gemeentehuis en daarna naar de cellen in het nieuwe gemeentehuis gevoerd, waar de volgende morgen het verhoor weer aanving en de „heeren” er uren over gedaan hebben om een proces-verbaal, van precies zes regels op te zetten.

Overigens was het verblijf in Delfzijl in één woord „af”. De bewaking was toevertrouwd aan de marechaussee en het duurde niet lang of de Opperwachtmeester Sterenga kwam eens kijken. Er werd gezorgd voor boeken, cigarettten, er werd advies gegeven; 's avonds werd het gemeentehuis hermetisch gesloten en werden wij uit onze cellen gehaald, waar de chef van de gemeente-politie met de heer Sterenga voor de noodige gezelligheid zorgden, ons werd gelegenheid gegeven brieven naar huis te schrijven in het kort: beter dan we het daar hadden, konden we het niet krijgen.

Helaas, de vreugde was van korten duur. Waar de heer Bonnen had meegedeeld, dat we uiterlijk „overmorgen” wel weer thuis zouden zijn, daar werden we nu naar het Huis van Bewaring te Groningen gevoerd. (Men moet de mededeelingen van de S.D. altijd omgekeerd opvatten, dan is men het dichtst bij de waarheid.)

Scheper en ik werden in cellen ondergebracht, die naast elkaar lagen en toen ik mijn cel binnentrad, wachtte me daar een aangename verrassing. Met hoed op en jas aan stond daar mijn collega en jaargenoot (we hadden beide aan de V.U. gestudeerd) Tunderman, die naderhand in Dachau op zoo gruwelijke wijze aan zijn eind zou komen. 't Was juist het moment voor het luchten.

Door zijn gezelschap is die maand in het Groninger Huis van Bewaring een (de omstandigheden in aanmerking genomen) zeer goede maand geworden. We hadden een dag-indeeling, waaraan we ons nauwkeurig hielden. 's Morgens, na het opstaan, opmaken van de bedden en opruimen van de cel en het ontbijt (dank zij onze goede bewakers, voor een goed deel ook nog gemeente-leden van Ds. Tunderman, een goed ontbijt!) deden we wat ochtend-gymnastiek om de lenigheid te bewaren. Dan gingen we ons scheren. (Als het moet gaat dat ook heel goed met koud water), en hielden een korte „Andacht”, waarbij we om de beurt lazen en voorgingen in gebed.

Dan kwam het luchten. Altijd een prettig evenement, waarbij we verschillende andere gevangenen zagen en zoo ook op de hoogte bleven van de namen der andere „gasten”. Bovendien bracht na het luchten één der bewakers ons gewoonlijk de berichten van de Engelsche zender, zoodat we ook in dat opzicht „bij” bleven. Dan kwam het warm eten. Collega Tunderman was door langdurige ervaring in staat nauwkeurig van te voren vast te stellen, wat we zouden krijgen. Hij rook het van verre. Nu was, dank zij de goede zorgen van het gemeentebestuur van Delfzijl het eten daar veel beter dan in Groningen. Maar onze vrienden de bewakers zorgden voor de noodige aanvulling! De tijd vóór het middag-eten hadden we ons intusschen gekort met het plakken van „zakkies” (zooals een straatlied op de „bajes” zingt), waarin coll. Tunderman groote vaardigheid bezat; ik moet er nog dikwijls aan denken, wanneer ik een giro-enveloppe zie! en studeeren of lezen: Boeken hadden we daar bij menigte.

En iedere middag kwam steevast de werkmeester van de gevangenis, een gemeentelid van Ds. Tunderman, die het contact tusschen hem en zijn vrouw onderhield op bezoek. Voeg daarbij dat de brigadier van het huis van bewaring het zich tot z'n plicht rekende ons iedere dag te bezoeken, dat mijn vrouw kans had gezien me al te bezoeken, dat de bewakers allen zonder uitzondering voor ons deden, wat ze konden en het is te begrijpen, dat ook de Groninger tijd in goede herinnering bleef.

Alleen de Zondag was, inzonderheid voor coll. Tunderman, een vervelende dag. Allereerst is het dan erg stil in de gevangenis, bovendien luidde dan het klokje van de Helper Kerk, wat vroeger voor Ds. Tunderman het sein was om het Woord te gaan bedienen, er kwam minder bezoek en op zoo'n stille dag vermenigvuldigden zich onze gedachten, al moet ik zeggen, dat we beiden ook weer wonderbaar gesterkt werden. 's Morgens ging ik dan naar

de kerk (m'n celgenoot had hiervan vrijstelling gekregen, maar ik stelde die kerkgang toch wel op prijs, omdat je daar nog eens echt kon zingen) en 's middags lazen we om beurten een preek.

Het vrolijkste moment is ongetwijfeld het bezoek geweest van den directeur der gevangenis. Waar coll. Tunderman ook gevangenis-predikant was, achtte deze heer zich verplicht hem eens op te zoeken. Hij kwam op een morgen, vrij vroeg. Ik was me juist aan het scheren en kreeg „verlof” om dat eerst maar eens af te maken. Ondertusschen zat hij in één van de twee arm-stoelen, die onze cel rijk was, op de revers dragend het N.S.B.-insigne.

Toen het scheren geëindigd was zetten wij ons voorloopig te luisteren. Nu, het waren treffende woorden, die hij sprak. Allereerst begon hij te informeerden naar onze financiële toestand. „Hoe moet dat nu met uw gezinnen?” Hoogst beleefd merkten we hem op, dat hij zich toch vooral daarover geen zorgen moest maken. „Zoo, zoo!” En toen kwam hij tot de „kern der zaak”.

Hij vestigde er onze aandacht op, dat de strijd tegen het Bolsjewisme nu juist was aangevangen en hij met nog enkele anderen (Adolf Hitler, Adolf Becker e.d. dachten wij) zich daar voor had „ingezet”. Dit nu werd ook verwacht van de „geestelijkheid”. En diep had het hem geschokt, dat reeds zoovele predikanten (er zaten op dat moment een stuk of vijf) nu toonden niets daarvan te begrijpen. (We gaven elkaar eens een knipoogje, maar zeiden voorloopig nog niets). „Bovendien”, zoo ging de redenaar vanuit zijn stoel voort, „bovendien, wij waren toch Gereformeerd, nietwaar?” Ja, dat waren we. Nu, de Gereformeerden waren volgelingen van Kuyper en wat nu Kuyper gewild had, dat zou de N.S.B. verwerkelijken. Hier knikte Tunderman mij toe en nam ik (overeenkomstig onze afspraak, het bezoek was tevoren aangekondigd en Tunderman kende zijn „Pappenheimer”) het woord. Hoogst beleefd vroeg ik hem of hij veel van Kuyper gelezen had? Deze vraag nu deed den hoogen bezoeker onaangenaam aan. Hij keek mij aan met een schuin oog en zei, dat de pers er tegenwoordig ruim voldoende over schreef en dat hem thans andere bezigheden weer riepen. De celdeur klapte dicht en daarachter stonden wij te brullen van het lachen.

Helaas, ook Groningen zou niet de laatste plaats van gedwongen rust zijn. De brigadier kwam vertellen, dat ik naar Scheveningen zou worden overgebracht. Het viel coll. Tunderman en mij zeer moeilijk van elkaar te scheiden, temeer waar een week tevoren aan Tunderman was meegedeeld, dat hij er niet op moest rekenen spoedig vrij te komen. Tunderman werd bij Ds. Kapteyn, die in

een cel boven onze hoofden zat en daar eerst „Einzelhaft” gehad had, ondergebracht en Scheper en ik mochten den nacht samen in een andere cel doorbrengen.

De volgende morgen kregen we onze spullen weer terug, kwamen verschillende bewakers afscheid nemen en gingen we met nog enkele anderen, onder geleide van een wachtmeester der marechaussee op weg naar het station. (Ook deze wachtmeester was Gereformeerd en liet ons, nadat we hem beloofd hadden geen poging tot ontvluchten te doen als „vrije” mannen over de weg wandelen. Een zeer prettige gewaarwording.)

Zoo kwamen we dan na een voorspoedige en gezellige reis nog wel gevoed in Scheveningen aan, in de z.g. „Deutsche Untersuchungs- und Strafgefängnis”.

De ontvangst die ons daar ten deel viel was niet direct brillant te noemen.

De wachtmeester der marechaussee meldde zich in een kamer-tje, waar hij zijn papieren liet afteekenen.

Maar nog maar nauwelijks was hij daarbinnen of uit datzelfde hokje schoot een soort duivel te voorschijn. Een gebrul, erger nog dan Becker in de hall van het Bierumer gemeentehuis had aangeheven, vervulde de lucht. Het was zonder meer duidelijk, dat het tot Scheper en mij gericht was. Maar wat de man bedoelde, bleef ons een totaal raadsel. Leidlein (want zoo bleek hij later te heeten en „Hauptwachtmeister” dus zeer, zéér hóóg) had n.l. de gewoonte om te spreken in het dialect van de streek, waar hij vandaan kwam. En dat was waarlijk onverstaanbaar. Een NSB-er, met de titel „wachtmeester” bracht de oplossing. „Hoeden af”, zei hij in plat Amsterdamsch dialect. „Hep je thuis geen fatsoen geleerd? Wie laupt er nu met een hoed op z'n kop een net huis binnen?”

Dank zij de paedagogische wenk waren we in staat althans een deel van Leidleins toorn te stillen. Het merkwaardige was echter, dat de man nog altijd doorging met zijn onwelluidend gebrul. Totdat ook daarvoor de NSB-er, die hier beter thuis was dan wij, de oplossing bracht. „En nu je koppen naar de muur toedraaien. Al dat gekaak en geginnegap hep hier niks noodig. Wij zelle je wel vertellen, wat je doen moet!”

Vervolgens kregen we een pannetje eten en werden na eenigen tijd wachten in een groote cel met meerdere lotgenooten, overgebracht naar de „Kammer”.

De „Kammer” is een lokaliteit, waar je vulpen etc. werd afgenomen en opgeborgen. Ook kregen we daar ander ondergoed van de „inrichting”, al mochten we gelukkig ons eigen boven-

costuum blijven dragen. Alles gebeurde door mede-gevangenen. En toen werd ik gebracht naar de cel, die voorloopig mijn definitieve verblijfplaats zou vormen. Zooals de „wachtmeester, die me daarheen bracht het uitdrukte: „Ziezo hier kan je voorloopig je tenten opslaan”.

Mijn nieuwe celgenooten waren bezig een spelletje te schaken en vertelden al verwacht te hebben dat iemand bij hen zou binnenkomen. Want ze waren maar met z'n beiden en iedere cel moest eigenlijk drie man bevatten. Nu — de „frissche” lucht, die daar heerschte, maakte het ook dringend noodzakelijk, dat er nog meer menschen bijkwamen!

Mijn nieuwe celgenooten bleken te zijn een jongeman, die in een spionage-affaire betrokken was en deswege zou moeten terecht staan voor het Oberkriegsgericht te Berlijn en een jongeman, afkomstig uit een woonwagenkamp, op wiens celkaart te lezen stond: Abhoren und verbreiten Deutsch-feindliche Berichte en die daarom was veroordeeld tot 2 jaar gevangenisstraf. De laatste — Jozef was zijn naam — deed eerst eenigszins merkwaardig aan omdat hij beter Duitsch dan Nederlandsch sprak, wat nu niet zoo'n prettige indruk maakte, maar naderhand werden we goede vrienden en bleek hij een zeer geschikte celgenoot te zijn. Gelukkig want voorloopig zouden wij spoedig weer het rijk alleen hebben, omdat onze andere celgenoot reeds de volgende dag met heel de groep, waartoe hij behoorde werd overgebracht naar Duitschland. Langs onnaspeurlijke wegen drong naderhand in de gevangenis het bericht door, dat bijna allen, die tot die groep behoorden waren neergeschoten, iets wat mijn celgenoot trouwens ook verwachtte. 'k Vind het altijd nog een troostrijke gedachte, dat we in de laatste nacht, dat hij in onze cel vertoefde samen nog gesproken hebben over het feit, dat Jezus Christus de dood heeft verslonden tot overwinning. Hij luisterde daarnaar met interesse, al was hij, zooals hij zei, bij dergelijke dingen niet groot geworden. Voordat hij werd weggevoerd verzocht hij ons met hem te bidden. En toen het bericht binnenkwam, dat bijna allen waren gefusilleerd, die tot de spionage-affaire in betrekking stonden vergat Jozef hem niet, wanneer hij zijn gebeden voor de zielerust der gestorvenen verrichtte. In de gevangenis leeft men nauw met elkaar mee...Ja, nu ik dat vertel schiet me meteen iets anders te binnen. Jozef behoorde tot de R.K. Kerk. Van de Deutsche kapelaan, aan de gevangenis verbonden, had hij een soort missaal gekregen. Maar dat was gesteld in het Nederlandsch en ten deele in het Latijn. En waar hij geen van beide talen beheerschte, werd het zoo langzamerhand ge-

woonte, dat ik iedere Zondagmorgen voor hem de mis las, terwijl hij dan 's middags met de grootste aandacht de preek volgde, die ik voor mijn beide mede-gevangenen hield, zooals hij ook bij het Bijbellezen de grootste interesse toonde. Trouwens, hij kon ook niet schrijven. Dat hebben we hem in de cel geleerd. Maar voor dien tijd schreven we om beurten iedere Zondag voor hem een liefdesbrief aan zijn verloofde!

Maar laat ik eerst in geregelde orde verder vertellen. De volgende morgen kwam de kennismaking met de gevangenen uit de andere cellen en het bleek alras, dat ik in een „zware” afdeeling was ondergebracht. Er liepen in de stoet, die zich op de gang moest formeeren, dan in vrij snel tempo de trap moest afdalen, om vervolgens op de binnenplaats van de gevangenis een klein halfuurtje gymnastiek te doen, verschillende officieren van ons leger en onze marine, die gepoogd hadden naar Engeland over te steken. Ook liep daarin mee een loods uit Delfzijl, met wien ik al spoedig in aanraking wist te komen. En het aardige was, dat er ook enkelen bleken te zijn, die wel eens bij mij „onder het gehoor” hadden gezeten en me nu met een (gefluisterd): „Zoo Dominee, u ook hier” begroetten.

Die gymnastiek oefeningen waren overigens zeer interessant. Om te beginnen deden we daarbij het laatste nieuws op, dat van mond tot mond werd doorgegeven en dat wanneer we bezoek kregen, werd geverifiëerd. En de eigenlijke oefeningen baarden vaak groote vreugde. De Deutsche „Ober-Wachtmeisters” schonken daaraan hun bijzondere aandacht. Het moest vlot en vaardig gebeuren en aan dat laatste mankeerde nogal eens iets. Geen wonder, waar in den zomertijd, wanneer er „getraind” werd met ontbloot bovenlichaam, de botten van de gevangenen te tellen waren. Zulke menschen zijn niet direct „fit” te noemen. Voeg daarbij het feit, dat meerdere oudere menschen ook nog verplicht werden om hieraan mee te doen en het is te begrijpen, dat niet iedere oefening als geslaagd was te beschouwen. Nu, dan gingen de poppen aan het dansen. Een van de „Oberwachtmeisters” had dan de treffende gewoonte om het zelf voor te doen en maakte daarbij dergelijke idiote opmerkingen, dat wij gierden van het lachen. 't Luchten was ons dan ook altijd te gauw afgeloopen, totdat ik ook zelf, wegens lichaamszwakte in de z.g. „kleine ring” terecht kwam. Dat was een ardeeling gevangenen, die door den gevangenis-dokter waren afgekeurd en nu waren vrijgesteld van de gymnastiek. Ze mochten achter elkander wandelen, maar er werd nauwkeurig op toegezien, dat ze niet met elkander gingen praten, al gebeurde dat natuurlijk

evengoed wel eens. Vooral de wachtmeesters hadden er een handje van om iemand te betrappen op het gehate praten en dan met een lotgenoot in een hoek te zetten. Zoo stond ik de laatste Zondagmorgen van mijn verblijf in de gevangenis met een ingenieur uit Haarlem in „de hoek”, waar overigens de gesprek-mogelijkheden veel grooter waren.

Ruim een week, nadat de heer Scheper en ik in Scheveningen waren afgeleverd en ieder in een aparte afdeeling waren ondergebracht, kregen wij er een nieuwe celgenoot bij: Mr. H. H. Broeckmans, een „Engeland-vaarder” die sindsdien altijd bij me is gebleven. Hij had al heel wat achter de rug. Eerst was het hem met zijn lotgenooten gelukt om een boot te bemachtigen, die in zee te brengen (dat onder het oog van de Duitsche kustbewaking!) en toen tot halfweg Engeland te varen. Helaas, een storm overviel hen en ze werden opgepikt door een Nederlandsche trawler, aan boord waarvan een Duitscher zich bevond, die onmiddellijk de „goede vangst” berichtte aan de kustwacht. Twee dagen later werden zij door een Duitsch marinevaartuig in IJmuiden aan land gebracht. vandaar naar de „Zellebarakke” in Scheveningen getransporteerd en nu bij ons onder gebracht om voor een „Kriegsmarine-gericht” terecht te staan.

Hij was een zeer prettige celgenoot, een man, die ook de humor van het leven wist te waardeeren en samen werden we al spoedig de grootste vrienden. Bovendien kende hij uit zijn diensttijd de morse-teekenen. En dat kwam ons al heel gauw te stude. Want boven ons hoofd bleek zich een gevangene te bevinden, die in die kunst waarlijk volleerd was en bovendien buitengewoon goed op de hoogte met wat er omging in de buitenwereld. Welnu, nauwelijks was het 's avonds half negen geworden of het seinen ving aan en we kregen zoo alle mogelijke berichten binnen.

De vroolijkste tijd brak echter aan toen Kila verscheen. Kila, eenmaal een beroemd Amsterdamsch straatzanger, die alle gevangenis van Nederland zeer nauwkeurig kende, omdat hij niet altijd op even goede voet met de politie verkeerde en nu betrokken was in het proces van het Amsterdamsche distributiekantoor dat was leeggehaald en waarvan de bonnen in de zwarte handel waren gebracht. Dag aan dag en soms ook nog een gedeelte van den nacht vertelde hij uit zijn veelbewogen leven en de tranen liepen ons dan dikwijls over de wangen van het lachen. Zijn militaire avonturen, zijn avonturen in de gouden dagen van zijn-gevierd-zijn — alles passeerde de revue. En hij bracht ons nog groot voordeel ook. Want al spoedig moest hij op „Termin” oftewel voor het

Obergericht, dat ditmaal als „Sondergericht” fungeerde, verschijnen. En daar kregen de heeren ruim voldoende te eten van hun vrouwen, zoodat wij het „pannetje” en vaak ook nog zijn kugje te deelen kregen. U begrijpt, dat het proces ons niet te lang kon duren. Vooral, waar we iedere avond een zeer gedetailleerd verslag kregen plus de noodige berichten. Trouwens, onze berichtgeving verbeterde met den dag.

Eens in de week werden we geschoren door een kapper-medegevangene. Die kreeg iedereen onder het mes, had er buitengewoon slag van de toezicht-houdende „wachtmeester” met een smoesje weg te werken en begon dan aan degenen, die hij vertrouwde, zijn mededeelingen te doen.

Zooals al gezegd, moesten we die mededeelingen „toetsen” wanneer we bezoek kregen. Nu was dat voorrecht mij ieder maand beschoren. Want mijn vrouw zag kans telkens weer een „Besuchschein” te bemachtigen. Maar praten was vrij moeilijk. Een breede tafel hield ons gescheiden en op de leuning van de stoel nam weer een „wachtmeester” plaats. Toch lukte het telkens om onder een onschuldig praatje nog het een en ander mee te deelen. Alleen, men moest elkaar vlug begrijpen.

Het sterkste staaltje, dat ik daarvan meemaakte, was bij het bezoek van mijn moeder en broer. Wij wisten in de gevangenis van de raid bij Dieppe. Juist die morgen ging het gerucht, dat de Engelschen weer waren teruggeslagen. Ik kreeg bezoek en mijn celvrienden vermaanden me: zorg, dat je te het te weten komt. Ik keek dus mijn broer eens goed aan en vroeg: „Hoe zit dat, ben je *diep* gevallen?” Hij dacht een oogenblik na en zei toen: „Och, dat valt mee. Maar heel wat anders. We hadden een zomerhuisje gehuurd, maar dat beviel ons toch niet erg. We zijn maar weer weggegaan, maar het plan is om op dezelfde plaats een groot buitenverblijf te bouwen”. Die mededeeling was voldoende duidelijk: De Engelschen waren inderdaad uit Dieppe teruggetrokken, maar hadden meegedeeld met een heel wat grootere macht te zullen terugkeeren.

Waren dit zoo enkele onderbrekingen van het gevangenisbestaan, daarnaast waren er nog andere.

Iedere week kregen we per man een boek uit de gevangenisbibliotheek, die zeer goed was, mede dank zij de goede zorgen van onze gevangenis-predikant Ds. Bos, Ned. Herv. predikant te Den Haag. Deze bibliotheek werd verzorgd door een kapelaan (eveneens een gevangene), die mij iedere week een theologisch werk deed toekomen. Iedere 14 dagen hield Ds. Bos kerkdienst voor de

gevangenen, die veroordeeld waren. Maar, al was dat met mij nog niet het geval ik sloot me toch maar rustig bij de kerkgangers aan en werd zelfs gepromoveerd tot organist. Nu is zoo'n kerkdienst onder Duitsche leiding iets heel eigenaardigs. De gevangenen moeten in hokjes plaats nemen en ook dit moest in tempo gebeuren. Gevolg: een geweldig gebrul. Maar ook het orgel beschikte over een krachtig geluid. En begon een „Oberwachtmeister" te brullen, dan drukte ik de knie-zwollen naar buiten en concurreerde met hem.

Maar verder — wat waren dat prachtige kerkdiensten. Ds. Bos sprak voor een gehoor, dat voor een vrij groot gedeelte uit terdoodveroordeelden bestond. Maar altijd wist hij het rechte woord tot sterking te spreken en ieder ging met vreugde, vaak hemelsche vreugde vervuld van deze diensten naar de cel terug. Bovendien wist hij ook hier de Duitschers nog wel te pakken te nemen. Nog levendig herinner ik me een preek over de tekst: „Gelijk een adelaar zijn jongen opwekt..." Breeduit ging hij eerst over die adelaar spreken en ging die vervolgens vergelijken met „kuddedieren". En tegenover den koninklijken adelaar bleef er toen van de „kuddedieren" niet veel over. We genoten, vooral omdat de moffen zelf zich „onder het gehoor" bevonden en na afloop heel netjes Ds. Bos de hand kwamen drukken.

Vooraf ook voor mijn vriend Broeckmans betekenden deze diensten veel. Hij was inmiddels ter dood veroordeeld en hoe moedig hij zijn lot ook droeg, dat legde over ons aller leven toch een donkere schaduw. Werden 's nachts dicht bij ons de celdeuren open gemaakt, om ter dood veroordeelden er uit te halen — en dat gebeurde dikwijls op onze „zwarte" afdeeling — dan lagen ook wij wakker en spraken en baden samen. Want dit was het schoone, bij alle ellende: mijn vriend Broeckmans was in de cel tot Christus gekomen. In het leven was hij Hem kwijtgeraakt, maar in de gevangenis en bij het naderen van den dood vond hij Hem terug. En in zijn Heere gerust is hij dan ook heengegaan, in vol vertrouwen op zijn Heiland. Het blijft mij altijd tot dankbaarheid stemmen, dat ik met Ds. Bos hem een gids ten leven mocht wezen.

Intusschen had ook ik mijn „Ladung" oftewel dagvaarding ontvangen. Het is te begrijpen, dat Broeckmans, zelf jurist, daarvoor bijzondere aandacht had. Maar op den duur vond ik zijn belangstelling toch wel erg merkwaardig. Iedere dag weer vroeg hij mij: „Geef me je Ladung nog eens". Dan zat hij er over te studeeren, dacht na, gaf hem weer terug en vroeg hem dan opnieuw. Toen dit zoo ongeveer vier dagen zich achter elkaar herhaald had, vroeg

ik hem: „Wat is er toch met die Ladung?" „Wel", zei hij, „ik begrijp niet, dat jouw zaak aan die van Scheper is vastgekoppeld. Voor samenvoeging van zaken bestaan bepaalde regels, waaraan ook de moffen zich nog wel zullen houden, al moet je je van hun „rechtspleging" niets voorstellen. De rechters zijn daar ook niet vrij en hebben vooral na de rede van den „Führer" over de slappe straffen in de bezette gebieden wel hun voorschriften, waaraan ze zich te houden hebben. Maar hoe hebben ze deze zaak nu kunnen voegen?" Alles, wat ik me van het verhoor herinnerde moest ik nog eens nauwkeurig vertellen en toen ging hem een licht op. Ze zullen je waarschijnlijk naast het luisteren naar de Engelsche zender en misschien ook het verbreiden van de berichten daarvan (ook dat laatste stond op mijn celkaart vermeld) ook nog het Duitschvijandig maken van de bevolking in de schoenen schuiven. En dan staat je zaak er wel heel slecht voor.

Ook voor die opmerkingen blijf ik hem nog altijd dankbaar. Want was het eerst mijn plan, om zonder verdediging voor het „Landesgericht" te verschijnen — m.i. was dat toch een zaakje van zuiver willekeur — ik begreep nu dat het er op aankwam om in ieder geval tegen de hoofd-aanklacht die niet genoemd was (dat was juist het gemeene van het geval en nu begreep ik ook, waarom mijn proces-verbaal begon met de woorden, dat het in Bierum gewoonte was ieder jaar huisbezoek te doen) met kracht stelling te kiezen. Als verdediger koos ik zoo Mr. Meijering, een N.S.B.er door welke keus mijn vroegere dienstbode, die in 1940 bij ons was en ook tot de „partij" behoorde wel genegen zou zijn te verklaren, dat ik niet Duitschvijandig was. De rest moesten we dan maar afwachten.

Mr. Meijering kwam op bezoek en bleek een man te zijn, die wel wat durfde. Mijn vrouw had hem een groot voedselpakket meegegeven en het gelukte hem onder het oog der Duitsche bewakers mij gedurende een uur, waarin z.g. over de zaak gesproken werd, behoorlijk te voeden. Helaas, toen kwam Leidlein weer binnen en zou eerst eens tegen mij uitpakken. Maar de advocaat begon ook hier zijn cliënt te verdedigen en kreeg toen zelf de volle lading. „Dan mag u hier nooit weer binnenkomen", brulde de geweldige „Hauptwachtmeister". Leidlein vertrok en Mr. M. maakte de goede opmerking: „hij meent zeker dat een mensch erop gesteld is hier te vertoeven. Is dat ook uw opvatting?"

Zoo kwam dan eindelijk de groote dag van de terechtzitting, nadat we eerst al op 15 Mei en daarna op 22 Augustus even waren

voorgeweest in Den Haag. (De laatste keer bleek onze overbrenging naar Den Haag trouwens op een vergissing te berusten.)

Scheper en ik, die in de gevangenis zoo zorgvuldig waren gescheiden gehouden, omdat we tot één zaak behoorden, werden nu aan elkander geboeid, in een nauw celletje van een boevenwagen geduwd en naar het station Utrecht gereden met meerdere lotgenooten. (De heele gevangenis was op een nacht van Den Haag naar Utrecht „verhuisd“.)

Daar was mijn vrouw, mijn broer en nog meerdere familie reeds aanwezig en voegden zich in de trein bij ons, wat door de marechaussee natuurlijk graag werd toegelaten. In Voorburg voegde zich daar de echtgenoot van den heer Scheper, diens dochter en nog meerdere familie aan toe. In Den Haag weer in een boevenwagentje, maar met een zeer goed gevulde maag, want mijn vrouw had een koffer vol voedsel meegenomen, waardoor ze alle gevangenen ruimschoots van alles kon voorzien.

Ook Scheper had nu van zijn verdediging heel wat werk gemaakt en vele getuigen doen voorroepen, terwijl als zijn verdediger optrad Mr. Redeker. (Onze beide verdedigers zijn inmiddels beiden van de rol als advocaat afgevoerd). Het was alzoo een schoon geheel, dat zich voor den hoogen rechter Dr. Preiser vertoonde. Mijn advocaat had al eens naarstig bij een ander lid van de balie geïnformeerd hoe je die heer eigenlijk aansprak. De verdediger moest zeggen: „Hohes Gericht“. („Hoog is hij wel“, zei mijn advocaat, want hij zit op een verhooring; of hij ook „gericht“ is?.....) en de verdachte: Herr Richter“.

Nu — daar ging ie.

Allen moesten gaan staan en binnenkwamen Dr. Preiser, de president, de officier van Justitie en de griffier (deze laatste heer was gebocheld en hield zich onledig met schrijven en grijnzen naar de zaal).

De president, een nog jeugdig man en vooral niet van sarcasme ontbloot begon met te zeggen: „Es handelt sich heute um Deutschfeindlichkeit“. (Dat had mijn vriend Mr. Broeckmans dus wel goed bekeken en dit was ook de meening van mijn advocaat, die me verteld had, dat ze er in Delfzijl een heel dossier op na hielden over opmerkingen in de preek gemaakt door een dominee van Bierum, wat gevoegelijk op mij kon worden toegepast.)

Eerst werd Scheper onder de loupe genomen. Over het luisteren naar de Engelsche zender werd zoo goed als niet gesproken, maar des te meer over een opmerking, die hij gemaakt zou hebben in Losdorp ten huize van de fam. Poort. „Alle moffen in de Zuiderzee

en dan alle N.S.B.ers er boven op“. Scheper ontkende dit ten stelligste. Maar Aaltje Smit en Wilhelmina Poort beweerden even hard dat hij het wel gezegd had. Nu had de advocaat van Scheper tot diens ontlasting ook Poort en vrouw Poort gedagvaard. Dat waren dus getuigen vóór Scheper. Maar helaas — Poort beweerde bij het heele gesprek niet tegenwoordig te zijn geweest, terwijl vrouw Poort — als ik me goed herinner — zei, dat Scheper dat wel gezegd had. Dat leek niet schoon. Maar de heer Scheper had meerdere pijlen op zijn boog. Hij had twee vrouwen, die van verre nog Duitsch bloed in de aderen hadden, laten dagvaarden, om te doen getuigen, dat hij totaal niet Duitsch-vijandig zich uitliet. En hier ving het sarcasme des heeren Preiser aan zich baan te breken. De voornaam van de eene vrouw was n.l. Jantje. „Maar“ — zei Preiser — „dat is toch een mannelijke naam“. „Neen“ zei de tolk, „denk maar aan Jan, vrouwelijk Jantje en Hendrik, vrouwelijk Hendrikje“. „Ach so“ zei Preiser. „En wat hebt u dan wel ten goede van Scheper te zeggen? U is toch Duitsche? Spreekt u eens een beetje Duitsch“. „Dat kan ze niet“, zei Mr. Redeker. „Spreekt u dan eens een beetje Hollandsch“, repliceerde Preiser. „Dat kan ze ook niet“, zei Mr. Redeker. „Ze spreekt alleen maar Groningsch“. „Ach so“, zei de sarcast onder de Hitler-adelaar toen: „Spricht kein Deutsch. Spricht kein Niederländisch, spricht nur Groningsch. Nun, was haben sie dan zu sagen?“ De vrouw begon te vertellen, dat Scheper haar wel eens gezegd had Duitsche troepen den weg te hebben gewezen. „Noch mehr“, zei de sarcast. „Bitte, setzen Sie sich“. Ook dat was niet schoon. Maar Scheper had heelemaal geen getuigen te hoeven dagvaarden. Zelf bracht hij de redding. Hij wees er n.l. op dat hij eens een Duitsche moeder het leven had gered en in de vorige oorlog Duitsche kinderen thuis gehad had en bovendien nu nog Duitsche familie had met wie hij altijd de beste betrekkingen onderhield.

• Dat was zeer goed, vooral toen dit nog door den heer U. Wiersema, één van mijn getuigen werd bevestigd. Vervolgens werd met hem nog even over het luisteren naar de Engelsche zender gesproken. Scheper schatte het aantal malen, dat hij daarnaar het oor te luisteren had gelegd op ongeveer vijftien maal. En daarna was ik „aan de orde van behandeling“.

Mijn ex-dienstbode was door ziekte verhinderd, maar in haar plaats was haar vader Froma getreden.

Ook hier kon de sarcast zich niet bedwingen.

Ieder wordt daar ook gevraagd naar zijn beroep en met eenige trots deelde mijn advocaat mee, dat Froma „Verwaltungsrat der

Bezirk Groningen" was. „Ach so", zei wederom Preiser „en wat was u vroeger van beroep, Herr Froma?" „Landarbeider" was het antwoord. Waarop Preiser zijn zakdoek greep, die voor zijn mond hield, vervolgens een blik wierp eerst in de richting van den Officier van Justitie en daarna van den nu nog veel breder grijnzenden griffier en met groote kracht uitriep: „Ach, Soooo!"

Het leek me toe, dat nu Mr. Redeker op zijn beurt een fijne glimlach niet kon onderdrukken. Mijn advocaat maakte van dit intermezzo inmiddels een nuttig gebruik door tegen mij zachtjes te zeggen: „radio" en toen drie vingers in de lucht te steken. Ik begreep de bedoeling. Ik had 3 maal geluisterd.

En nu ging Froma aan het woord. Hij had in Bierum gezegd, dat hij net zoo lang zou praten, tot ik weer vrij zou komen en hij praatte inderdaad geweldig. Zoo werd b.v. het feit, dat ik „Mein Kampf" bezat breed uitgebuit en dit geschrift tot een soort huisbijbel verheven. Mijn vrouw zat te gieren van het lachen en zelf had ik ook eenige moeite om me goed te houden.

Weer ging de heer Preiser tot zijn geliefkoosd sarcasme over.

Hij informeerde, waarom Froma zijn dochter bij ons als dienstbode verhuurd had. „Wel" zei Froma, „er kon van haar nog eens een invloed ten goede op dat gezin uitgaan". „Ach so", zei wederom Preiser, „Sie wollten den Pfarrer (met een klemtoon van 100 pct. op dat woord) bekehren!"

Daarna kwam ik aan de beurt en mocht vertellen, waarom ik naar de Engelsche zender geluisterd had. Ik nam een schoon verhaal van mijn advocaat over en zei, dat ik op die manier ook op de hoogte wou blijven van wat er gebeurde in Indië waar ook collega's van mij werkzaam waren. Preiser knikte instemmend. Maar vroeg vervolgens toch of ik geen Engelsch kende. En toen ik daarop bevestigend antwoordde keek hij me aan met een gezicht van: Dan had je heel wat verstandiger gedaan om de uitzendingen in het Engelsch te beluisteren, dat kunnen ze toch niet controleeren.

Daarna was het woord eerst aan den Officier van Justitie, nadat Preiser zijn laatste sarcasme gelucht had tegen mijn advocaat en mij door op te merken: „Ik heb de heer Froma gehoord. Meer getuigen ten behoeve van Slingenberg zal ik maar niet laten optreden. Anders zou u me nog doen gelooven, dat deze Pfarrer aan onze kant staat en dat geloof ik toch niet en dan moest hij bovendien een wel zeer voorbeeldige straf hebben, zooals ook de S.D. geadviseerd heeft".

De Officier van Justitie dan begon met één beschuldiging tegen

Scheper te laten vallen, n.l. het „verbreiten" en eischte tegen hem 14 maanden gevangenisstraf, terwijl tegen mij zeven maanden werd geëischt (we zaten toen 6½ maand).

Hierna was het woord aan de advocaten, die zeer veel goeds van ons vertelden en daarna trok de „Rechtbank" (bestaande uit één man) zich in raadkamer terug.

Het vonnis werd met eenige spanning verbeid en viel erg mee. Scheper kreeg inderdaad 14 maand, maar mocht twee maanden afkopen (ook het „Hohes Gericht" moest leven) à f 200.— per maand en ik werd veroordeeld tot de tijd van het voorarrest, zoodat ik de volgende dag naar huis mocht.

„Sie haben geschweint" zei de werkelijk menselijke „Oberwachtmeister" Schmidt, toen wij hem het vonnis vertelden en nam tegelijkertijd de gelegenheid te baat om een N.S.B.-er voor schut te laten staan, door mij met de functie van tolk tegenover de andere gevangenen te belasten en den N.S.B.-er te gelasten haastig met enkele gevangenen te vertrekken.

Ik nam afscheid van Scheper met de belofte voor hem te zullen doen wat mogelijk was, opdat ook hij zoo spoedig weer thuis zou kunnen komen. Daarna kwam het afscheid van Herman Broeckmans, die ik toen voor het laatst hier op aarde zou zien en die met zoo groot genoegen van de uitslag kennis nam, omdat hij op de gevaren had geattendeerd en toen kwam de thuiskomst...

In Appingedam haalde ouderling J. Oldenhuis, de eerste, die mij bij mijn arrestatie was komen groeten, ons van de trein. (Mijn vrouw en ik waren samen daarheen gereisd) en daar waren ook alle kinderen aanwezig. Toen kwam de aankomst in de pastorie. Zelden heb ik een dergelijke verzameling bloemen, levensmiddelen, taarten, cigarettten, wijn, vruchten en andere geschenken aanschouwd. Geestverwant en niet-geestverwant had zoo z'n vreugde geuit over deze terugkeer. De volgende morgen (Zondagmorgen) ging ik weer naar de kerk, waar mijn vriend en collega, Ds. J. Visscher van Spijk voorging in een voor mij en voor heel de blijde gemeente onvergetelijk uur.

En nog weer zes weken later bevond ik mij opnieuw in het gebouw van het „landesgericht" en ontmoette ik weer Dr. Preiser. Nu ging het er om voor Scheper, die inmiddels naar Duitschland vervoerd was, gratie te krijgen. En zie — Dr. Preiser zegde zijn volle medewerking toe, zei zelfs, wat er wel en wat er niet in het gratie-verzoek moest staan en vlak voor Kerstmis 1942 was ook Scheper weer thuis en mochten we samen er God voor danken, dat Hij het nog wonderwel gemaakt had.

P.S. Enkele maanden later liet het „Landesgericht” nog eens weer van zich horen. Toen werd aan ieder van ons n.l. een gedetailleerde en zeer gepeperde rekening toegezonden. Men kan daaruit b.v. leeren, dat een arrestatie door de S.D. „slechts” f 20 kost en een postzegel, door hetzelfde Landesgericht gebruikt, niet f 0.07½, maar f 0.08. Terwijl voor het zoo goede „logies” slechts f 1.50 per dag en per nacht werd berekend. Dit logies, ik vergat dat nog mee te deelen, werd verstrekt te Delfzijl, Groningen, Scheveningen en Utrecht. Ik mag nu wel vertellen, dat de Raad der Geref. kerk te Bierum alle kosten, die uit mijn arrest en proces voortvloeiden, voor zijn rekening heeft genomen. Ik kan hier niet alles noemen en doe daarom slechts een enkele greep.

INKWARTIERING.

Vanwaar komt het gerucht, dat er een vliegveld zal worden aangelegd in de Gemeente, met afweergeschut en wat dies meer zij? Het wordt gefluisterd van mond tot mond, maar de autoriteiten weten van niets. Toch heeft vaak elk gerucht zijn oorsprong, evenals elk muisje z'n staartje.

Al die nieuwe aanwinsten kwamen niet in onze Gemeente, maar vlak er naast, in de naburige Gemeente Uithuizermeeden, en de plaats waar al dat oorlogsmateriaal geplaatst werd, was Oudeschip. Daar werden achter de slaperdijk, in de Polder bij de boerderij van de heer Bakker, ongeveer 8 H.A. beste bouwgrond gevorderd, waarop met haastige spoed gebouwd werd. Wagens, trucs en trailers brachten weken, maanden aaneen, materiaal naar die afgelegen plaats, waar maar steeds gebouwd en bijgebouwd of weer herbouwd werd.

Voldeed een of ander plan niet, welnu, alles werd weer onderste boven gehaald en men begon opnieuw.

De Staat betaalt wel. Wij zijn immers dat „Steinreiche” Holland.

Geen oningewijde mocht er een blik op slaan. Reeds van verre verrees het bord: Verboden Toegang. Pas op, het is oorlogsgeheim.

Alle nieuwsgierigen werden tot op groote afstand geweerd.

De heer Bakker mocht zelf amper z'n land betreden om te zaaien en te oogsten en zijn gebouwen waren niet meer voor eigen gebruik beschikbaar.

Wat er dus van het vliegveld waar is geweest, kunnen we niet met zekerheid zeggen, maar wel weten we, uit den mond van de Duitschers zelf en van de ambachtslieden die moesten meehelpen, dat er groote gebouwen verrezen voor soldaten, maar ook voor de „muizen”, de Deutsche meisjes in muisgrijze uniformen, wier beeld we ons nog zoo goed herinneren.

De opstelling van enkele luisterapparaten was een feit, daar we deze groote schijven, geladen op vrachtauto's over onze provinciale en gemeentewegen zagen rijden, als ze van Delfzijl werden gehaald en naar de plaats van bestemming werden gebracht.

De geheele zomer duurde dit vertier.